1-ŞÖBA · VETERINARIYA MEDITSINASI VA HAYVONLAR SALOMATLIGI

ТОШКЕНТ ШАҲРИ ХИЗМАТ ИТЛАРИНИНГ ЭКТОПАРАЗИТЛАРИ БЎЙИЧА ДАСТЛАБКИ МАЪЛУМОТЛАР

Ф.Б.Турабов[1], Т.Ж.Абдиева[2], Р.М. Есимбетов[3]

Ўзбекистон Республикаси божхона қўмитаси Миллий кинология маркази, хизмат итлари бош инструктори;

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети Нукус филиали таянч докторанти;

Қорақалпоқ давлат университети

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311050

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
253–256

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Турабов Ф.Б., Абдиева Т.Ж., Есимбетов Р.М. Тошкент шаҳри хизмат итларининг эктопаразитлари бўйича дастлабки маълумотлар // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 253–256. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311050

АННОТАЦИЯ Мақолада Тошкент шаҳри шароитида махсус кинология марказида сақланаётган хизмат итларида эктопаразитларнинг тур таркиби ва тарқалиш хусусиятларини ўрганиш натижалари келтирилган. Тадқиқотлар 2025–2026 йилларда Ўзбекистон Республикаси Божхона қўмитасининг Миллий кинология марказида 14 та зотга мансуб 82 бош хизмат итида олиб борилган. Тадқиқот натижаларига кўра 9 бош итда эктопаразитлар аниқланиб, умумий инвазия экстенсивлиги 11,0% (95% CI: 5,1–19,8) ни ташкил этган. Морфологик идентификация натижасида каналардан *Ixodes persulcatus, Dermacentor marginatus, Haemaphysalis punctata* ва *Hyalomma scupense*, бургалардан *Ctenocephalides canis, C. felis* ва *Pulex irritans*, битлардан эса *Trichodectes canis* аниқланган.

Ҳозирги кунда хизмат итлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, ҳарбий тузилмалар, божхона хизмати, қидирув-қутқарув бўлинмалари ва бошқа махсус хизматлар фаолиятида муҳим аҳамиятга эга. Ушбу ҳайвонлардан давлат чегараларини қўриқлаш, жиноятларнинг олдини олиш ва уларни фош этиш, тақиқланган моддаларни аниқлаш, қидирув-қутқарув ишларини амалга ошириш ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлашда фойдаланилади. Хизмат итларининг иш қобилияти, жисмоний ҳолати ва функционал фаолиятини сақлаб туришда уларни тўғри парваришлаш, ветеринария назоратини ташкил этиш ва паразитар касалликларнинг олдини олиш муҳим ўрин тутади.

Итлар соғлигига салбий таъсир кўрсатувчи омиллар орасида эктопаразитлар алоҳида аҳамиятга эга. Бурга, бит, жунхўрлар ва айрим каналар итлар териси ҳамда жун қопламида паразитлик қилиб, қичишиш, дерматит, жуннинг тўкилиши, безовталик ва организмнинг умумий ҳолсизланишига сабаб бўлиши мумкин (ESCCAP, 2022). Айрим эктопаразитлар қўзғатувчиларнинг ташилиши ва тарқалишида иштирок этиши, шунингдек, иккиламчи инфекцияларнинг ривожланишига шароит яратиши мумкин (Ketzis, 2023). Шу боис уларнинг тур таркиби, тарқалиши ва биологик

хусусиятларини ўрганиш хизмат итларининг ветеринария-соғломлаштириш тадбирларини такомиллаштиришда муҳим аҳамият касб этади.

Хизмат итларида эктопаразитларни аниқлаш, уларнинг тур таркиби ва тарқалиш хусусиятларини баҳолаш нафақат ҳайвонлар саломатлигини муҳофаза қилиш, балки эктопаразитларга қарши профилактик ва даволаш чораларини илмий асосда режалаштириш имконини ҳам беради. Бунда хизмат итларининг сақлаш шароити, ёши, зоти, хизмат йўналиши, мавсум ва аввал қўлланилган паразитларга қарши воситалар каби омилларни ҳисобга олиш тадқиқот натижаларининг амалий аҳамиятини оширади.

Ўзбекистонда йиртқич сутэмизувчи ҳайвонлар (Carnivora: Mmmalia) шу жумладан уй ва дайди итлар эктопаразитларини ўрганишга доирқатор тадқиқот ишлари олиб борилган (Deak et al., 2022, Safarov et al., 2023, Сафаров, 2024, Panait et al., 2025). Бироқ хизмат итлари эктопаразитларини ўрганиш борасида тадқиқот ишлари кўзга ташланмайди. Хизмат итларини сақлаш шароити уй итларига нисбатан фарқ қилиши боис уларнинг эктопаразитлар билан зарарланиш даражасини аниқлаш алоҳида аҳамият касб этади.

Бугунги кунда Тошкент шаҳрида ўнга яқин давлат ва нодавлат ташкилотларида хизмат итлари парваришланмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати Давлат чегараларини ҳимоя қилувчи қўмитаси, Давлат хавфсизлик хизмати «Бургут» бригадасининг кинология хизмати, Мудофаа вазирлигининг кинология хизмати, Фавқулодда вазиятлар вазирлиги Тез ҳаракат қилиш республика кўп тармоқли марказининг кинология хизмати, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаментининг Жазони ижро этиш департаменти ва тегишли махсус хизматлари таркибидаги наслчилик питомниги, Ички ишлар вазирлиги Махсус операцияларни мувофиқлаштириш бошқармаси Махсус тайёргарлик ўқув маркази, Божхона қўмитасининг Миллий кинология маркази ва Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг кинология хизмати.

Мазкур тадқиқот иши Ўзбекистон Республикаси Божхона қўмитасининг Миллий кинология марказида парваришланаётган хизмат итларининг эктопаразитлар билан зарарланиш даражаси, эктопаразитлар фаунаси ва хавф омилларини ўрганишга қаратилган.

Тадқиқотлар 2025 йил январь–март ва 2026 йил март–июнь ойларида Ўзбекистон Республикаси Божхона қўмитасининг Миллий кинология марказида парваришланаётган хизмат итларида олиб борилди. Тадқиқотга 14 та зотга мансуб жами 82 бош хизмат ити жалб қилинди. Хизмат итлари эктопаразитлар билан зарарланганлигини аниқлаш мақсадида клиник-паразитологик текширувдан ўтказилди.

Жами текширилган 82 бош итлардан 9 (11,0%) бошида эктопаразитлар аниқланди. Зарарланган итларнинг 2 (22,2%) боши малинуа зотига, 6 (66,6%) боши немис овчаркаси ва 1 (11,1%) боши лабрадор зотига мансуб эканлиги қайд этилди (1-расм).

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311050

1-расм. Тошкент шахри хизмат итларида аниқланган эктопаразитларнинг тур таркиби ва уларнинг тегишли таксономик гуруҳ ичидаги улуши, %.

1-расм. Тошкент шаҳри хизмат итларида аниқланган эктопаразитларнинг тур таркиби ва уларнинг тегишли таксономик гуруҳ ичидаги улуши, %

Эктопаразитлар аниқланган итларнинг ёш кесимидаги кўрсатгичлари таҳлил қилинганда 2 ёшдан 5 ёш оралиғида эканлиги кузатилди.

Жами 28 нусха кана, 51 нусха бурга ва 33 нусха бит йиғиб олинди. Каналар 5 бош итда (55,6%), бургалар 6 бош итда (66,6%), битлар эса 2 бош итда (22,2%) аниқланди. Эктопаразитлар билан зарарланган ҳар бир итдан йиғиб олинган паразитлар сони 5 тадан 17 нусха оралиғида бўлди.

Эктопаразитларни морфологик идентификация қилиш натижасида қуйидагилар аниқланди. Тўпланган 28 нусха каналардан 9 нусхаси (32,1%) *Ixodes persulcatus*, 6 нусхаси (21,4%) *Dermacentor marginatus*, 11 нусхаси (39,3%) *Haemaphysalis punctata* ва 2 нусхаси (7,1%) *Hyalomma scupense* турларига мансуб. Текширилган 51 нусха бургалардан 14 нусхаси (27,5%) *Ctenocephalides felis*, 21 нусхаси (41,2%) *Ctenocephalides canis* ва 16 нусхаси (31,4%) *Pulex irritans* турига мансуб эканлиги қайд этилди. Шунингдек, итлардан йиғилган 33 нусха битларнинг 28 нусхаси (84,8%) *Trichodectes canis* турига мансублиги аниқланди (2-жадвал). Қолган 5 та намунада тур даражасида идентификация қилиш учун зарур бўлган диагностик морфологик белгилар етарли даражада сақланмаганлиги сабабли уларни тур даражасида аниқлаш имкони бўлмади.

Хизмат итларининг эктопаразитлар билан аралаш зарарланиш ҳолатлари таҳлил қилинганда зарарланган 9 бош итлардан 3 бошида (33,3%) бит (*T. canis*) ва бургалар (*C. felis, P. irritans*), 5 бошида (55,5%) кана (*D. marginatus, H. punctata*) ва бургалар (*P. irritans*) билан аралаш зарарланиш ҳолатлари кузатилди. Тадқиқот натижаларига кўра аниқланган 3 турдаги эктопаразитлар билан итларнинг бир вақтда зарарланиш ҳолати қайд этилмади.

Эктопаразитлар билан зарарланган итларнинг ёш бўйича тақсимоти таҳлил қилинганда, уларнинг 3 боши (33,3%) 2 ёшли, 2 боши (22,2%) 3 ёшли ва 4 боши (44,4%) 3 ёшдан катта эканлиги аниқланди.

Хулоса қилиб айтганда олинган натижалар хизмат итларида эктопаразитлар фаунасини мунтазам мониторинг қилиш, профилактик ишловларни эпизоотологик ҳолатдан келиб чиқиб такомиллаштириш ҳамда морфологик идентификация натижаларини молекуляр усуллар билан тасдиқлаш мақсадга мувофиқлигини кўрсатади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Deak, G., Safarov, A., Xie, X.C. et al. Fleas from the Silk Road in Central Asia: identification of *Ctenocephalides canis* and *Ctenocephalides orientis* on owned dogs in Uzbekistan using molecular identification and geometric morphometrics. Parasites Vectors 15, 345 (2022).
2. European Scientific Counsel Companion Animal Parasites (ESCCAP). Control of Ectoparasites in Dogs and Cats. Guideline 03. 7th ed. January 2022.
3. Ketzis J.K. Lice in Dogs and Cats // Merck Veterinary Manual. 2023
4. Panait, L.C., Safarov, A., Deak, G., Ionică, A.M. & Mihalca, A.D. (2025) Diversity of lice and flea- and lice-borne pathogens in free-ranging dogs in Uzbekistan. Medical and Veterinary Entomology, 39(1), 216–222.
5. Safarov A, Nasreen N, Akramova F, Djabbarov S, Mirzaeva A, Esonboey J, Azimov D, Said MB (2023). First report on ticks, mites, and other ectopar-asites infesting carnivorous mammals in uzbekistan. Adv. Anim. Vet. Sci. 11(8): 1297-1306.

 https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311050